

Наталя КОЛБ

Парламентська діяльність греко-католицького парафіяльного духовенства Галичини в 90-х роках XIX ст.

У статті досліджується участь греко-католицького парафіяльного духовенства Галичини в організації й проведенні виборів до місцевих, крайового і державного органів влади, а також діяльність священників як депутатів Галицького сейму і Державної Ради протягом 90-х років XIX ст. Також окреслюються очікування українських світських кіл стосовно парламентської діяльності кліру й позиція щодо цього самих священників. Ключові слова: Галичина, греко-католицьке парафіяльне духовенство, вибори, парламентська діяльність.

Українська громадськість Галичини другої половини XIX ст. чітко усвідомлювала, що успіх національної справи значною мірою залежить від можливості ефективно (тобто чисельно і якісно) представляти її з крайової й державної парламентських трибун. Однак українці не мали достатньо потуги, щоб подолати спротив, який чинили цьому польські кола. В умовах польсько-українського протистояння вибори до Державної ради, Галицького сейму, місцевих представницьких органів зазвичай проходили у вкрай напруженій атмосфері¹. Особливо гостро виборчі баталії розгорталися саме в 1890-х роках, коли вони характеризувалися найбільшими порушеннями законності на користь провладних польських кандидатів. Греко-католицьке парафіяльне духовенство, яке на той час залишалося головним представником української інтелігенції на провінції й впливовим фігурантом національного життя українців краю, відіграло вагомий роль в організації виборчих кампаній на місцях.

Метою цієї статті є окреслити очікування, української громадськості Галичини від греко-католицького парафіяльного духовенства щодо організації та проведення виборчих кампаній до місцевих, крайового та державного органів влади; з'ясувати, як ставилися до такої діяльності самі душпастирі; висвітлити участь пресвітерів у виборчих акціях 90-х років XIX ст., а також їх діяльність

як депутатів Галицького сейму і Державної Ради. Вивчення цього питання досі не ставало предметом спеціального дослідження.

Основною джерельною базою для запропонованої теми стали публікації друкованих органів провідних українських політичних течій: «Діла» народовців, «Червоної Русі», «Галицької Русі» і «Галичанина» русофілів, «Руслана» табору О. Барвінського. На сторінках цих часописів докладно висвітлювалися приготування і перебіг виборчих акцій та участь кліру в них, висловлювалися очікування, які висувалися політичними силами до парламентської діяльності священиків, а також позиція самого духовенства. Матеріали, що стосуються теми, висвітлювалися також на сторінках станових часописів священиків «Львівсько-архієпархіальні відомості» й «Прапор». Різноманітніше показати проблему виборчих баталій в краї дає змогу залучення матеріалів часопису східно-галицьких консерваторів «Gazeta Narodowa» і «Czasu» станьчиків. Джерельну базу дослідження доповнює листування, що зберігається у фонді Барвінських у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАНУ, стенограми засідань Галицького сейму, а також спогади одного з чільних діячів українського суспільно-політичного життя кінця XIX – першої половини XX ст. Євгена Олесницького. Окремі аспекти запропонованої проблеми досліджували сучасні історики О. Аркуша, І. Чорновол, В. Лазуґа.

Українські політичні сили чекали від священиків активної участі у створенні виборчих комітетів, організаційної та агітаційної роботи з селянством, відстоювання правових норм². Також важливим завданням душпастирів вважалося їх обрання до громадських і повітових рад, аби впливати на їх адміністративні та фінансові можливості в національних інтересах³: у досліджуваній період членами повітових рад пересічно ставали від одного до п'яти священиків⁴. Неучасть парафіяльного священика у виборчих кампаніях зазвичай розцінювалася негативно, як вияв боягузтва, підлабузництва або запроданства⁵. Також провина за програш у виборах нерідко покладалася на душпастирів⁶.

У священицькому середовищі участь у виборчих кампаніях вважалася громадсько-патріотичним обов'язком. Цікаво, що такий підхід аргументувався також інтересами релігії. Австрійський католицький єпископат у пастирських листах до вірних з нагоди виборів до Державної Ради в 1891⁷ і 1897⁸ рр. закликав сприяти обранню побожних депутатів. Одним із завдань духовної особи у

представницькій владі вважалося відстоювання незалежності Церкви від держави⁹. Серед кліру пропагувалася думка, що пасивність на виборах є гріхом¹⁰. Значна частина парафіяльних священиків під час виборчих кампаній вели підготовчу й агітаційну роботу з селянами, писали відозви, організовували збори активістів, наради духовенства для обговорення виборчої тактики, створювали й очолювали місцеві виборчі комітети, були організаторами й учасниками передвиборчих віч, ставали правиборцями й виборцями¹¹. Серед завдань священиків було стежити за дотриманням законності й протестувати проти її порушення. Скажімо, священики пильнували, щоби громада не проґавила часу виборів, який війти нерідко намагалися приховати, запобігали спробам місцевої влади провести нелегальні перевибори¹², контролювали списки виборців, організовували їх максимальну явку та підтримували моральний дух в умовах підкупів, залякувань і тиску¹³, подавали офіційні протести¹⁴.

Через таку активність священиків провладні кола намагалися нейтралізувати їх на період виборів¹⁵. Зокрема, польські політики пробували домовлятися з греко-католицькими парохами про утримання від активної виборчої діяльності¹⁶, а окремих священиків навіть залучали до співпраці¹⁷. Однак таких випадків було небагато. Тому для нейтралізації кліру використовувалися доволі жорсткі методи. Так, у суспільстві пропагувалася думка, що політична діяльність виходить поза межі компетенції священиків («ксьондз до престола»)¹⁸. Робилися спроби посіяти взаємну недовіру в священицькому середовищі¹⁹, а також між душпастирями й селянами²⁰. Зокрема, духовенству нав'язувалася думка про антисвященицькі настрої населення. Своєю чергою, селян переконували в лицемірності прихильного ставлення священиків до кандидатів з їх середовища²¹. На підставі бесід із вітмами староства виокремлювали т. зв. «надійних» священиків, яких допускали стати виборцями²², натомість чинили перешкоди (зокрема шляхом агітації²³ й підкупу селян²⁴) для обрання «ненадійних»²⁵. Поширеним методом провокування антисвященицьких настроїв серед селянства було розповсюдження фальсифікатів йосифінського патенту²⁶.

Активна кампанія проти священиків велася на сторінках польської преси (особливо під час виборів до Державної Ради 1897 р.). Польські газети традиційно звинувачували греко-

католицьке духовенство (окремі навіть наводили прізвиська «небезпечних» священників) у зловживанні амвоном для політичної, зокрема проросійської²⁷, агітації, тиску на парафіян з вимогами голосувати за вказаних ними осіб²⁸, поширенні серед священників антипольських²⁹ і антиєврейських настроїв і прищепленні їх селянам, підтримці радикалів³⁰ і непокорі духовній владі³¹. Під час інших виборчих кампаній священникам закидали заклики до міжпартійної ворожнечі³², схвалення насильницьких дій проти «хрунів»³³, образу вїттів³⁴ тощо.

У день виборів органи влади вживали заходів, аби душпастирі, як і загалом свідомі українські виборці, не взяли в них участі. До прикладу, створювались умови, щоб приїжджі священники не могли знайти притулку на ніч у жодному заїзді³⁵, чинилися перешкоди присутності ієреїв у залі голосування³⁶: їх змушували очікувати у прохолодних коридорах, тоді як інші виборці мали вільний вхід до кімнат, вигадувалися приводи, які нібито робили неможливим їх перебування на виборах (наприклад, епідемічна хвороба в родині священника³⁷), прізвиська пастирів ставили наприкінці виборчих списків³⁸ (духовенство розцінювало це як намагання староств принизити священників в очах селян³⁹), врешті душпастирям завдавали фізичних травм⁴⁰.

Одним із найефективніших способів нейтралізувати священників на час виборів було встановлення нагляду жандармерії⁴¹ й відкриття карних справ на підставі доносів⁴², джерелом яких зазвичай ставало поміщицьке середовище, вїйти, вчителі, навіть польські католицькі священники⁴³. При цьому арешти священників проводилися з безпідставною публічністю⁴⁴, інколи вночі чи вдосвіта, без відома і згоди митрополита, священників витягали з ліжка при вїтах і громаді і вели під багнетами⁴⁵. Такі дії були спрямовані на підрив довіри парафіян до кліру й формування негативного образу греко-католицького духовенства у Відні⁴⁶. Розгляд карних справ практично завжди показував надуманість звинувачень і закінчувався виправдальним вироком⁴⁷. Однак такі заходи виконували основне завдання – нейтралізували душпастирів на період виборів. Також практикувалося накладення на священників грошових штрафів (зазвичай у розмірі 100 зр.)⁴⁸, податковий тиск⁴⁹ або арешти терміном 14–20 днів⁵⁰.

Такі дії спонукали священників до захисту. Пастирі публікували спростування у пресі⁵¹, підписували протести⁵², у складі української

делегатії вирушали до Відня⁵³ (за що деякі з них наразилися на переслідування⁵⁴). Особливо масштабна акція проти правопорушень на виборах розгорнулась у березні 1897 р. Одночасно зі збором фактів, який вів Крайовий руський виборчий комітет⁵⁵, аналогічну акцію серед греко-католицького духовенства вів часопис «Прапор», щоб сигналізувати єпископату про антисвященницькі виступи польських політиків і органів державної влади⁵⁶, а також відстоювати честь верстви⁵⁷. Клір окремих деканатів⁵⁸ і представники світських сил⁵⁹ зверталися з проханням захистити священників до кардинала Сильвестра Сембратовича⁶⁰. Акція набула нового імпульсу після виступу в парламенті прем'єр-міністра К. Бадені, який повторив значну частину закидів греко-католицькому духовенству⁶¹. На захист священників традиційно виступали українські політики⁶². Українські депутати вимагали від прем'єр-міністра «безпроводно відкликати» неправдиві звинувачення й покарати галицьких урядовців за неправдиві звіти⁶³. Відстоювання позиції греко-католицького духовенства стало одним із завдань парламентської діяльності о. Д. Тянякевича⁶⁴. Питання правопорушень на виборах у парламенті піднімали також депутати Т. Окуневський⁶⁵, О. Барвінський⁶⁶.

Після спричиненого «новою ерою» розколу в українському русі греко-католицькі священники на виборах нерідко опинялися в ролі політичних опонентів. Приміром, під час парламентських виборів 1891 р. священники-русофіли брали участь у створенні русофільських виборчих осередків на протигагу до існуючих народовських⁶⁷, агітували за своїх кандидатів⁶⁸ і, відповідно, намагалися підірвати довіру до народовських висуванців⁶⁹; закликали селян не слухати душпастирів-народовців⁷⁰. Політичне протистояння ставало помітним навіть у церквах: так, у Калуші, де в 1891 р. балотувався лідер народовців Ю. Романчук, на пердвиборче богослужіння прийшли тільки священники-народовці⁷¹.

Політичне протистояння, до якого були втягнуті греко-католицькі священники, поглибилось під час виборів до Галицького сейму 1895 р., внаслідок виокремлення угруповання О. Барвінського. Однак створений цією силою Головний руський виборчий комітет, попри підтримку і заклики ієрархії⁷², підтримало небагато душпастирів. Часто комітет не мав опори на місцях навіть для того, щоб створити повітові виборчі комітети⁷³. Священники у повітах, де балотувалися його кандидати, опинялися в непростій ситуації⁷⁴.

Однак більшість із них усе ж йшли назустріч очікуванням української громадськості та підтримували т. зв. незалежних кандидатів. Випадки, коли в останній момент священики все ж віддавали голоси за висуванців Головного руського виборчого комітету⁷⁵, пояснювалися тиском на духовенство⁷⁶. У такій атмосфері участь кліру у виборах 1895 р. виявилася значно пасивнішою, ніж раніше⁷⁷: чимало душпастирів не прийшли на правибори⁷⁸, відносно небагато з них стало виборцями, а деякі не приїхали й на вибори⁷⁹. Часописи зафіксували непоодинокі факти агітації⁸⁰ та голосування греко-католицьких священиків за польських кандидатів⁸¹. Усе це викликало осуд української громадськості⁸². Пасивність священиків названо однією з головних причин поразки українських кандидатів на виборах⁸³.

У священицькому середовищі було розуміння того, що пасивність на виборах шкодить авторитету верстви серед населення. Вибори 1895 р. довели, що в непоодиноких випадках селяни були здатними самостійно обстоювати свої інтереси, інколи йдучи всупереч позиції душпастиря⁸⁴. Це робило духовенство дуже вразливим перед критикою⁸⁵. Тож на парламентські вибори 1897 р. духовенство пішло з чітким налаштуванням стати в авангарді виборчого процесу. Цьому сприяло також порозуміння між народовцями й русофілами, що зменшило напругу в міжпартійному протистоянні. Винятком ставали округи, де балотувалися кандидати від Русько-української радикальної партії, які мали підтримку серед селянства, однак були неприйнятними для кліру⁸⁶. Незмінною була й позиція кліру щодо кандидатів від Католицького русько-народного союзу: попри підтримку⁸⁷ кардинала Сильвестра Сембратовича вона залишалася незначною⁸⁸. Повернення греко-католицьких священиків до активної участі у виборчих кампаніях здобуло визнання української громадськості і світських політиків: «Діло» навіть ствердило, що духовенство має потенціал і право надалі залишатися однією з провідних сил суспільного життя народу⁸⁹.

Від початку конституційно-парламентського життя в Австрії греко-католицькі священики входили до числа українських депутатів до Галицького сейму⁹⁰ і Державної ради. Так, у сеймовій каденції 1889–1895 рр. депутатами стали 5 священиків (Тит Ковальський, Кирило Гаморак, Корнило Мандичевський, Микола Січинський, Іван Сірко) з 18 обраних українців, у каденції 1895–1901 рр. – 3 священики (Кирило Гаморак, Корнило Мандичевський і

Василь Небиловець) – з 15 обраних українських депутатів (в обох випадках без урахування вірилістів)⁹¹. До Державної Ради у 1891 р. ввійшли 2, а у 1897 р. – 3 священники із семи депутатів-українців: Корнило Мандичевський і Йосиф Брилинський (1891)⁹², Іван Гробельський, Корнило Мандичевський і Данило Танякевич (1897)⁹³. Священники-депутати входили до складу різноманітних сеймових (петиційної, бюджетної, банкової, дорогової, залізничної⁹⁴) і парламентських (економічної, господарської⁹⁵) комісій, виступаючи в обговоренні питань, що входили до їх компетенції, а також з доповідями про результати їх роботи⁹⁶. Рівень парламентської активності священників був різним. Серед них були такі (наприклад, К. Мандичевський, І. Сірко, К. Гаморак, Й. Брилинський⁹⁷), депутатська діяльність яких лише зрідка проявлялася в якомусь виступі формального характеру. До прикладу, характеризуючи діяльність у сеймі о. К. Мандичевського, часопис «Діло» зазначав, що на засідання руського посольського клубу священник «майже нсколи не приходивъ и въ акціи его солідарной участи не бравъ, а навсть възагалс дуже малу бравъ участь въ соймс, пробуваючи значнйшу часть соймовои сесіи поза Львовомъ»⁹⁸.

Інші душпастирі брали досить активну участь в обговоренні різних проблем, що турбували галицьких українців (щоправда, світським політикам вони все ж таки поступалися). Так, у сеймі священники порушували питання про реформування повітових рад⁹⁹, правопорушень на виборах з боку місцевої влади¹⁰⁰, налагодження рівноправних польсько-українських взаємин¹⁰¹, вирішення питань економічного¹⁰², господарського¹⁰³, медичного характеру¹⁰⁴, забезпечення інтересів українських учнів¹⁰⁵, учителів¹⁰⁶, а також Церкви й обряду¹⁰⁷ у шкільництві, покращення матеріального становища дяків¹⁰⁸, виділення коштів для духовних місій¹⁰⁹, запевнення громадянам можливості брати участь у богослужіннях у дні великих церковних свят¹¹⁰ тощо. Найбільш активно й різнопланово у сеймовій каденції 1889–1895 рр. виступав о. М. Січинський, дещо менше – о. Т. Ковальський. У каденції 1895–1901 рр. активно й патріотичною позицією серед священників-депутатів вирізнявся о. В. Небиловець¹¹¹.

Безпрецедентно активну діяльність у Державній Раді розвинув парох с. Закомар'я о. Д. Танякевич. «Поклавъ я собсза найбільшій обовязокъ, – зазначав він на зустрічі з виборцями у 1897 р., – відперти и розкрити нскчемні и низькі твердження правитель-

ственныхъ и неправительственныхъ оргѳанівъ, що нашъ нарідъ є державно-непевный и менше вартный»¹¹². Отець Д. Танячкевич був серед т. зв. незалежних депутатів, які не ввійшли до українського клубу, сформованого з проурядових кандидатів. Спектр питань, які він порушував у парламенті, був досить широким: відстоювання репутації українського народу як лояльного до влади й далекого від радикалізму¹¹³, оборона честі священників, неправомірно ув'язнених під час виборів місцевою владою¹¹⁴, покращення матеріального становища священничих вдів і сиріт¹¹⁵, запровадження примусового загального страхування, заходи щодо запобігання й надання допомоги при нещасних випадках у господарстві¹¹⁶, запровадження амортизації державою селянських боргів¹¹⁷, зміцнення прав української мови у шкільництві¹¹⁸ та Львівському університеті¹¹⁹ тощо¹²⁰. Д. Танячкевич запропонував на розгляд парламенту законопроекти про народності, у якому йшлося про забезпечення національної рівноправності, і про запровадження мінімального забезпечення для бідніших верств населення. Д. Танячкевич не обмежувався порушенням проблем у парламенті, а нагадував про них відповідним міністрам на приватних зустрічах, за посередництвом преси спілкувався з українською громадськістю, звітував про свою діяльність, при потребі закликав до підтримки його заходів через петиції. Парламентська діяльність священника була високо оцінена українською пресою¹²¹.

Греко-католицьке духовенство брало участь у парламентському житті галицьких українців у двох площинах: як організатори виборчих кампаній, передусім на місцевому рівні, та як обрані депутати. З огляду на особливу гостроту українсько-польського протистояння на виборах 1890-х років, українська громадськість і світські політики мали значні, нерідко суттєво завищені вимоги щодо участі священників у підготовці і проведенні виборів. На парафіяльного священника нерідко припадав не лише тягар усієї організаційної роботи, а й обов'язок підтримки морального духу українських виборців, протидія порушенням законності. Ситуація, в якій опинявся священник на виборах, була непростою, з огляду на міжпартійну конфронтацію в українському суспільстві, тиск провладних кіл і польських політиків. Однак здебільшого священники трактували свою участь в організації виборчих акцій як громадсько-патріотичний обов'язок і діяли згідно з настроями провідних українських політичних сил. В українських сеймових і парла-

ментських представництвах традиційно були священики, парламентська активність яких залежала від особистих якостей.

- ¹ Аркуша О. Галицький сейм: виборчі кампанії 1889 і 1895 рр. Львів, 1996. С. 136–150; Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму. Львів, 2010. С. 22–28; Jazuga W. «Rządypolskie». Gabinet Kazimierza hr. Badeniego. 1895–1897. Poznań, 1991. – S. 52, 148.
- ² Маланчинь. Зъ-підъ Борщева // Дѣло. 1890. Ч. 118. 28 мая (9 червня); Выборы до радъ повѣтовыхъ // Там само. Ч. 153. 9 (21) липня; Бачність, Русины! // Там само. 1898. Ч. 16. 21 сѣчня (2 лютого); Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 22. 28 сѣчня (9 лютого).
- ³ Результаты выборовъ въ повѣтовы рады // Червоня Русь. 1890. № 132. 14(26) іюня; Выборы до радъ повѣтовыхъ // Дѣло. 1897. Ч. 200. 4 (16) вересня.
- ⁴ Выборы до радъ повѣтовыхъ // Дѣло. 1890. Ч. 195. 29 серпня (10 вересня); Про выборы до радъ повѣтовыхъ Жидачѣвщинѣ // Там само. 1897. Ч. 143. 27 червня (9 липня); Рогатиньска рада повѣтова // Там само. 1890. Ч. 213. 21 вересня (3 жовтня); Затверджене выборовъ въ радахъ повѣтовыхъ // Там само. 1897. Ч. 1. 2 (14) сѣчня; Посоль о. Корнилій Мандичевскій // Там само. Ч. 30. 7 (19) лютого; Результаты выборовъ въ повѣтовы рады...
- ⁵ Допись. З Косівщини // Руслан. 1899. Ч. 267. 27 падолиста (9 грудня); Священникъ изъ Бережанщины. По выборѣ въ Бережанахъ // Червоня Русь. 1890. № 154. 11 (23) іюля; Выборы до радъ повѣтовыхъ // Дѣло. 1890. Ч. 153. 9 (21) липня; Результать выборовъ въ повѣтовы рады // Червоня Русь. 1890. № 131. 13 (25) іюня.
- ⁶ Кореспонденціи // Галицкая Русь. 1891. № 114. 24 августа (5 сентября); А. Смѣликъ. Письмо зъ Борщѣвского // Дѣло. 1897. Ч. 166. 24 липня (5 серпня).
- ⁷ Пастырское посланіе австрійского епископату // Дѣло. 1891. Ч. 27. 4(16) лютого.
- ⁸ Пастырскій листъ Преосв. Епископату Австрійского до всѣхъ вѣрныхъ Католиківъ Австріи въ справѣ выборовъ до Думы державной // Львівско-архієпархіальні вѣдомости. 1897. Ч. II. 30 сѣчня. С. 13–22.
- ⁹ По борбѣ-? // Прапоръ. 1897. Ч. 3. За марець. С. 65–78.
- ¹⁰ Зъ нагоды выборовъ // Прапоръ. 1897. Ч. 2. За лютий. С. 33–44.
- ¹¹ Изъ Стрыя // Галицкая Русь. 1891. № 147. 3 (17) октября; Рухъ выборчій // Дѣло. 1891. Ч. 25. 31 сѣчня (12 лютого); Народне вѣчевѣ Бучачи // Там само. Ч. 26. 1(13) лютого; Гаврило. Дописи «Дѣла» // Там само. 1895. Ч. 36. 15 (27) лютого; Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 24. 31 сѣчня (12 лютого); О руху выборчимъ въ Коломыйщинѣ // Там само. 1895. Ч. 111. 20 мая (1 червня); Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 20. 25 сѣчня (6 лютого); Відозва до всѣхъ выборцѣвъ Уфікуриі політичнихъ повѣтівъ борщѣвского, чортківського, залѣщицкого, гусятиньского, теребовельского и скалатского // Там само. 1897. Ч. 273. 2 (14) грудня; Рухъ выборчій. Відозва // Там само. 1891. Ч. 17. 20 сѣчня (2 лютого); Зъ руху выборчого // Там само. 1895. Ч. 174. 5 (17) серпня; Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 26. 3 (15) лютого; Відозва до виборців Брідского повіту /

- / Руслан. 1898. Ч. 244. 31 жовтня (12 падолиста); Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 30. 7 (19) лютого; Народне вѣчевѣ Жидачевѣ // Там само. Ч. 4. 7 (19) сѣчня; До Братівъ Русинівъ Немирівского судового повѣту // Там само. Ч. 10. 11 (26) сѣчня; Рухъ выборчій // Там само. 1891. Ч. 22. 26 сѣчня (7 лютого); Зъ руху выборчого // Там само. 1895. Ч. 182. 16 (28) серпня; Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 14. 18 (30) сѣчня; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 23. 29 сѣчня (10 лютого).
- ¹² Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 42. 21 лютого (5 марта).
- ¹³ Выборы до радѣ повѣтовыхъ // Там само. 1890. Ч. 137. 19 червня (1 липня); Справозданя зъ выборівъ // Там само. 1891. Ч. 44. 23 лютого (7 марта); Зъ руху выборчого // Там само. 1895. Ч. 200. 6 (18) вересня; Іван Попель, парох Довгополя. Допись. З Косівщини // Руслан. 1898. Ч. 99. 5 (17) мая; Виборець. Ще про вибори до повіт. ради в Бродах // Там само. Ч. 264. 25 падолиста (7 грудня).
- ¹⁴ Якъ переводились выборы? // Дѣло. 1897. Ч. 54. 7 (19) марта; До Высокои ц. к. Прокураторіи державнои въ Самборѣ // Там само. Ч. 63. 18(30) марта.
- ¹⁵ Не-кандидать. Ще зъ Золочѣвщини // Там само. 1895. Ч. 40. 20 лютого (4 марта).
- ¹⁶ З руху виборчого // Руслан. 1897. Ч. 23. 29 сѣчня (19 лютого).
- ¹⁷ Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 26. 3 (15) лютого; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 42. 21 лютого (5 марта).
- ¹⁸ Выбірѣ посла въ Старімѣ мѣстѣ // Там само. 1894. Ч. 242. 28 жовтня (9 падолиста).
- ¹⁹ Зъ руху выборчого // Там само. 1895. Ч. 201. 7 (19) вересня; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 194. 30 серпня (11 вересня).
- ²⁰ Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 202. 9 (21) вересня.
- ²¹ Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 175. 7 (19) серпня.
- ²² Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 187. 22 серпня (3 вересня).
- ²³ Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 37. 15 (27) лютого.
- ²⁴ Зъ судовои салѣ // Там само. 1890. Ч. 107. 14 (26) мая; ч. 108. 15 (27) мая; Выборы до радѣ повѣтовыхъ // Там само. Ч. 142 и 143. 26 червня (8 липня).
- ²⁵ Зъ руху выборчого // Там само. 1895. Ч. 201. 7 (19) вересня; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 194. 30 серпня (11 вересня).
- ²⁶ 15-ый лютого – великій день регабілітаціи чести ц. к. староства турчаньского въ судѣ // Там само. 1898. Ч. 40. 20 лютого (4 марта); ч. 41. 21 лютого (5 марта).
- ²⁷ Нова клевета на руске духовенство // Там само. 1897. Ч. 102. 7 (19) мая.
- ²⁸ Ruch wyborczy // Gazeta Narodowa. 1895. Nr. 254. 13 września; Ruch przedwyborczy // Tamże. 1897. Nr. 44. 13 lutego; Ruch przedwyborczy // Tamże. Nr. 50. 19 lutego; Клеветники // Дѣло. 1897. Ч. 43. 22 лютого (6 марта).
- ²⁹ Процесъо. Александра Ротка // Дѣло. 1897. Ч. 191. 25 серпня (6 вересня); ч. 192. 26 серпня (7 вересня); Z obozuruskiego // Czas. 1892. Nr. 212. 16 września.
- ³⁰ Ruch przedwyborczy // Gazeta Narodowa. 1897. Nr. 63. 4 marca; Wybory // Tamże. Nr. 72. 13 marca; Клеветники...
- ³¹ Romańczuk i kler ruski // Gazeta Narodowa. 1897. Nr. 50. 19 lutego; Polityka ruskich księży // Tamże. Nr. 59. 28 lutego; Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 46. 26 лютого (10 марта).

- ³² О. Михаила Мысулу // Дѣло. 1892. Ч. 204. 10 (22) вересня.
- ³³ Ruch przedwyborczy // Gazeta Narodowa. 1897. Nr. 59. 28 lutogo; Зъ судовои салѣ / Дѣло. 1891. Ч. 158. 16 (28) липня.
- ³⁴ Зъ судовои салѣ // Дѣло. 1892. Ч. 29. 6 (18) лютого.
- ³⁵ Справоздана зъ выборивѣ // Там само. 1891. Ч. 44. 23 лютого (7 марта); Олесницький Є., д-р. Сторінки з мого життя. Передрук видання 1935 р. з додатковими матеріалами. Стрий, 2007. С. 273.
- ³⁶ Якъ перевелись выборы послѣвъ...; Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 30. 7 (19) лютого; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 34. 12 (24) лютого.
- ³⁷ Якъ переводились выборы? // Там само. 1897. Ч. 54. 7 (19) марта.
- ³⁸ Зъ руху выборчого // Там само. 1895. Ч. 200. 6 (18) вересня.
- ³⁹ Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 185. 19 (31) серпня.
- ⁴⁰ Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 52. 5 (17) марта; Якъ переводились выборы?...
- ⁴¹ Деякі рефлексії...
- ⁴² Підгаеччина по выборахъ // Дѣло. 1890. Ч. 67. 23 марта (4 цвѣтня); Омікронъ. Дописи «Дѣла» // Там само. Ч. 64. 20 марта (1 цвѣня); Зъ Тернопільщинъ пишуть намъ // Там само. 1895. Ч. 49. 2 (14) марта; Повыборчы процеси – безъ кфнця // Там само. 1897. Ч. 203. 9 (21) вересня; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 47. 27 лютого (11 марта); Конецъ хвалить дѣло // Там само. Ч. 207. 13 (25) вересня; ч. 208. 15 (27) вересня.
- ⁴³ Заявленье кс. Володислава Ванковича зъ Підгаєць // Там само. 1890. Ч. 109. 16 (28) мая.
- ⁴⁴ Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 43. 22 лютого (6 марта); Галицке правительство – а рускій Клирь // Прапоръ. 1898. Ч. 10. За жовтень. С. 297–306.
- ⁴⁵ Меморіяль Жидачѣвского повѣту...
- ⁴⁶ Русини і рух виборчий // Руслан. 1897. Ч. 42. 21 лютого (5 марта).
- ⁴⁷ Зъ Станиславова // Дѣло. 1897. Ч. 55. 8 (20) марта; Промова пос. Заяківського в загальній розправі бюджетовій на засіданю кр. Сойму дня 15. лютого 1898 // Руслан. 1898. Ч. 28. 6 (18) лютого. Чи не поодиноким випадком визнання вини священника став процес проти о. Степанова, пароха Вишнівчика, якому було інкриміновано порушення публічного спокою і підробку підписів. Священик був засуджений на місяць арешту з щодвотижневим постом (див.: Новинки // Дѣло. 1890. Ч. 45. 26 лютого (10 марта).
- ⁴⁸ Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 34. 12 (24) лютого.
- ⁴⁹ 15-ый лютого – великій день регабілітації...
- ⁵⁰ Клеветники...; Дальші процеси за выбори // Дѣло. 1897. Ч. 106. 12 (24) мая.
- ⁵¹ Дописи «Дѣла» // Там само. 1891. Ч. 74. 1 (13) цвѣтня; Дописи «Дѣла» // Там само. Ч. 77. 4 (16) цвѣтня; Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 51. 4 (16) марта.
- ⁵² Відозва зъ Жовківщини // Там само. 1895. Ч. 222. 4 (16) жовтня; До Русинѣвъ Станиславівского округа // Там само. Ч. 241. 27 жовтня (8 падолиста).
- ⁵³ Відозва // Там само. Ч. 213. 23 вересня (5 жовтня); Письмо «Народной Рады» до о. сов. Іоана Озаркевича въ Болаховѣ // Там само. 1896. Ч. 140. 22 червня (4 липня).

- ⁵⁴ Переслѣдуване Русинівъ за громадну депутацію до цѣсаря // Там само. 1896. Ч. 31. 10 (22) лютого.
- ⁵⁵ Вфдозва. До всего руского народу а именно до всѣхъ выборцѣ въ // Там само. 1897. Ч. 54. 7 (19) марта.
- ⁵⁶ Що робити дальше?...
- ⁵⁷ Отверта рубрика для протоколованя публичныхъ зневагъ, чиненыхъ руско-като́л. Духовенству // Прапоръ. 1897. Ч. 3. За марецъ. С. 87–89.
- ⁵⁸ Меморіяль Жидачѣвского повѣту...
- ⁵⁹ Зѣ мѣста Галича // Дѣло. 1897. Ч. 64. 19 (31) марта.
- ⁶⁰ Конецъ хвалить дѣло...; Оборона духовенства // Руслан. 1897. Ч. 57. 11 (23) марта.
- ⁶¹ Дебата надъ галицкими выборами въ парламентѣ. Промова президента міністрівъ гр. Баденього // Дѣло. 1897. Ч. 81. 9 (21) цвѣтня; Руске духовенство при сегорѣнныхъ выборахъ // Там само. Ч. 93. 26 цвѣтня (8 мая).
- ⁶² Интерпеляция русскихъ послівъ в справѣ поведеня комисаря правительственного при виборахъ громадскихъ в Коцюбинцахъ, внесена до сойму 15 лютого 1898 р. // Руслан. 1898. Ч. 27. 5 (17) лютого.
- ⁶³ Рубрика публичныхъ зневагъ // Прапоръ. 1897. Ч. 6. За червень. С. 183–185.
- ⁶⁴ Справозданѣ посольске о. Данила Тянячкевича на дни 2 вересня 1897 въ Золочевѣ // Дѣло. 1897. Ч. 194. 28 серпня (9 вересня).
- ⁶⁵ Рада державна // Руслан. 1897. Ч. 73. 30 марта (11 цвѣтня).
- ⁶⁶ Перші хвилі нової ради державної // Там само. Ч. 77. 4 (16) цвѣтня.
- ⁶⁷ Рухъ выборчій // Дѣло. 1891. Ч. 27. 4 (16) лютого.
- ⁶⁸ Рухъ выборчій // Там само. Ч. 35. 13 (25) лютого; Рухъ выборчій // Там само. Ч. 36 и 37. 15 (27) лютого.
- ⁶⁹ Дописи «Дѣла» // Там само. Ч. 72. 29 марта (10 цвѣтня); Рухъ выборчій // Там само. Ч. 31. 8 (20) лютого; Рухъ выборчій // Там само. Ч. 39. 18 лютого (2 марта); Въ справѣ доповняючихъ выборѣвъ // Там само. 1893. Ч. 224. 6 (18) жовтня.
- ⁷⁰ Рухъ выборчій // Там само. 1891. Ч. 31. 8 (20) лютого.
- ⁷¹ Справозданя зѣ выборѣвъ // Там само. Ч. 43. 22 лютого (6 марта).
- ⁷² Чи «головний»?... // Там само. 1895. Ч. 9. 12 (24) сѣчня.
- ⁷³ Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України (далі – ЛНБ НАН України), відділ рукописів, ф. 11 (Барвінські), спр. 2736, арк. 8–9; спр. 2183, арк. 5–6, 13–14; Зѣ руху выборчого // Дѣло. 1895. Ч. 170. 1(13) серпня.
- ⁷⁴ Письмо зѣ Борщѣвского // Там само. 1896. Ч. 116. 25 мая (6 червня); Якъ перевелись выборы послѣвъ // Там само. 1895. Ч. 216. 27 вересня (9 жовтня); Зѣ руху выборчого // Там само. Ч. 194. 30 серпня (11 вересня).
- ⁷⁵ Якъ перевелись выборы послѣвъ // Там само. Ч. 214. 25 вересня (7 жовтня); Зѣ руху выборчого // Там само. Ч. 199. 5 (17) вересня; Зѣ руху выборчого / Там само. Ч. 202. 9 (21) вересня.
- ⁷⁶ Дописуватель «Дѣла». Дописи «Дѣла» // Там само. Ч. 145. 3 (15) липня.
- ⁷⁷ Вибірѣ посла въ Старімъ мѣстѣ // Там само. 1894. Ч. 242. 28 жовтня (9 падолиста); Ще дещо про выборы посла въ Старімъ мѣстѣ // Там само.

- Ч. 248. 4 (16) падолиста.
- ⁷⁸ Гаврило. Дописи «Дѣла» ...
- ⁷⁹ Якъ перевелись выборы послівъ? // Дѣло. 1895. Ч. 210. 20 вересня (2 жовтня).
- ⁸⁰ [вичь]. Якъ перевелись выборы послѣвъ // Там само. Ч. 206. 15 (27) вересня.
- ⁸¹ Якъ перевелись выборы? // Там само. Ч. 248. 4 (16) падолиста.
- ⁸² Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 185. 19 (31) серпня; Братъ въ Христѣ. Рухъ въ рускихъ товариствахъ // Там само. Ч. 51. 4 (16) марта.
- ⁸³ Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 179. 11 (23) серпня; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 201. 7 (19) вересня; ЛНБ НАН України, ф. 11, спр. 2183, арк. 18–19; Якъ перевелись выборы послівъ // Дѣло. 1895. Ч. 214. 25 вересня (7 жовтня); Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 188. 23 серпня (4 вересня); Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 202. 9 (21) вересня.
- ⁸⁴ Справозданя зъ выборѣвъ // Там само. 1891. Ч. 42. 21 лютого (5 марта).
- ⁸⁵ Голось зъ-посередь священникѣвъ // Там само. 1895. Ч. 241. 27 жовтня (8 падолиста).
- ⁸⁶ Зъ руху выборчого // Там само. 1897. Ч. 30. 7 (19) лютого; Рух виборчий // Руслан. 1897. Ч. 41. 20 лютого (4 марта).
- ⁸⁷ «Дописи» з Брідщини // Руслан. 1897. Ч. 32. 9 (21) лютого; У людий не бувале! // Там само. Ч. 209. 16 (28) вересня; Не лжесьвідѣтельствуй // Там само. Ч. 210. 17 (29) вереснь; Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 25. 1(13) лютого.
- ⁸⁸ Зъ руху выборчого // Дѣло. 1897. Ч. 25. 1 (13) лютого; Зъ руху выборчого // Там само. Ч. 48. 28 лютого (12 марта); Косівщина на тлѣ выборѣвъ // Там само. Ч. 72. 29 марта (10 цвѣтня). Як стверджував «Руслан», серед противників Католицького русько-народного союзу був і станіславський єпископ Юліан (Куіловський), який нібито забороняв підвладному клірові голосувати за його кандидатів. З Снятинського пишуть нам // Руслан. 1898. Ч. 206. 16 (28) вересня).
- ⁸⁹ У Львовѣ дня н. ст. 18 марта // Дѣло. 1897. Ч. 53. 6 (18) марта; Н.Н. член «Хлопской Рады». По выборахъ // Там само. Ч. 60. 14 (26) марта.
- ⁹⁰ Чорновол І. 199 депутатів... С. 83.
- ⁹¹ Там само. С. 110–112.
- ⁹² Выборы до рады державной // Дѣло. 1891. Ч. 40. 19 лютого (3 марта).
- ⁹³ Выборы въ Вѣйкуриі // Там само. 1897. Ч. 48. 28 лютого (12 марта); Выборы зъ Вѣйкуриі // Там само. Ч. 52. 5 (17) марта.
- ⁹⁴ Див.: Stenograficzne sprawozdania Sejmu krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z wielkiem Księstwem z roku 1889, 1895(далі – SSSK).
- ⁹⁵ Зъ засѣдань Руского клубу въ радѣ державнѣй // Дѣло. 1891. Ч. 118. 25 мая (6 червня); Письма зъ Вѣдня // Там само. 1897. Ч. 111. 17 (29) мая.
- ⁹⁶ SSSK. 1890. S. 918–919; 1892. S. 284; 1894/1895. S. 347, 349; 1897/8. S. 1331.
- ⁹⁷ Справы парламентарны // Дѣло. 1893. Ч. 220. 1 (13) жовтня.
- ⁹⁸ По соймѣ // Там само. Ч. 105. 13 (25) мая.
- ⁹⁹ SSSK. 1889. S. 646–651; 1890. S. 1114–1117.
- ¹⁰⁰ SSSK. 1889. S. 20, 21, 94–96, 636–637; 1897/8. S. 944–945; 1898/9. S. 868.
- ¹⁰¹ SSSK. 1889. S. 363; 1892. S. 851–853; 1897/8. S. 96, 184; 1898/9. S. 1080–

- 1081.
- ¹⁰² SSSK. 1894. S. 477–478; 1897/8. S. 286; 1898/9. S. 451–453; 1899/1900. S. 451.
- ¹⁰³ SSSK. 1889. S. 688–690, 693–694; 1892. S. 534, 537.
- ¹⁰⁴ SSSK. 1890. S. 642–647; 1893. S. 359–360.
- ¹⁰⁵ SSSK. 1892. S. 109; 1894. S. 300–305; 1897/8. S. 575; 1898/9. S. 1043.
- ¹⁰⁶ SSSK. 1892. S. 59–61, 103, 585–586; 1895/96. S. 595, 596; 1897/8. S. 1238.
- ¹⁰⁷ SSSK. 1892. S. 396–402, 419–420; 1893. S. 550–553; 1894. S. 685–688; 1894/95. S. 144–145.
- ¹⁰⁸ SSSK. 1894. S. 424; 1895/96. S. 788.
- ¹⁰⁹ SSSK. 1894. S. 540–541.
- ¹¹⁰ SSSK. 1899/1900. S. 617–618.
- ¹¹¹ По сесіи краєвого Сойму // Дѣло. 1899. Ч. 67. 24 марта (5 цвѣтня).
- ¹¹² Справоздане посольске о. Данила Тянячкевича на дни 2 вересня 1897...
- ¹¹³ Дебата надъ галицкими выборами въ парламентѣ // Дѣло. 1897. Ч. 76. 3 (15) цвѣтня.
- ¹¹⁴ Справы парламентарны // Там само. Ч. 72. 29 марта (10 цвѣтня); Письма зъ Вѣдня // Там само. Ч. 73. 31 марта (12 цвѣтня).
- ¹¹⁵ Письма зъ Вѣдня // Там само. Ч. 108. 14 (26) мая; Зъ рады державной // Там само. 1898. Ч. 85. 18 (30) цвѣтня; Данило Тянячкевичъ въ справѣ державной запомоги для вдѣвъ и сирѣтъ священничихъ // Там само. Ч. 92. 27 цвѣтня (9 мая).
- ¹¹⁶ Там само; Справы парламентарны // Там само. Ч. 210. 17 (29) вересня; Зъ рады державной // Там само. Ч. 57. 12 (24) марта; Заходы независимого руского посла для зарады нуждѣ народу // Там само. Ч. 66. 23 марта (4 цвѣтня).
- ¹¹⁷ Два внесеня // Там само. Ч. 221. 5 (17) жовтня.
- ¹¹⁸ Интерпеляція п. о. Д. Тянячкевича // Там само. Ч. 231. 16 (28) жовтня.
- ¹¹⁹ О рускій університетъ у Львовѣ // Там само. Ч. 278. 14 (26) грудня, ч. 279. 15 (27) грудня, ч. 280. 16 (28) грудня, ч. 281. 17 (29) грудня.
- ¹²⁰ Справы парламентарны // Там само. Ч. 247. 30 жовтня (11 падолиста); Справы парламентарны // Там само. Ч. 249. 1 (13) падолиста; Интервенція посла о. Тянячкевича у міністрѣвъ рѣльництва [гр. Біляндта] и финансѣвъ [Бема] // Там само. Ч. 279. 11 (23) грудня; Данило Тянячкевичъ. Дебата надъ знесенемъ збѣжевого мита // Там само. Ч. 93. 28 цвѣтня (10 мая); Интерпеляція // Там само. Ч. 227. 12 (24) жовтня; Двѣ интерпеляції п. Тянячкевича...
- ¹²¹ Два внесеня о. Тянячкевича // Там само. Ч. 109. 15 (27) мая.

SUMMARY

Natalia Kolb

Parliamentary activity of the greek-catholic Parish clergy in Galicia in the 90 years of the 19th century

The article examines the participation of the Greek Catholic parish clergy of Galiciain the organization and conduct of elections to local, regional and state authorities, as well as the activities of priests as members of the Galician Sejm and the State Council within 90 years of the nineteenth century. Also out

line sexpectations Ukrainian secular circles about parliamentary activity clergy and stand on this most priests.

Keywords: Galicia, the Greek Catholic parish clergy, elections, parliamentary activities.

Російська імперія

Наталія ГУДИМА

Стан бібліотек православних монастирів у XIX ст. (на прикладі провінційних православних монастирів Київської єпархії)

Досліджується загальний стан бібліотек при провінційних православних монастирях Київської єпархії впродовж XIX ст., а також, аналізується якісний склад їхніх книжкових фондів.

Ключові слова: монастирська бібліотека, богословська література, духовна література, історія православ'я, книга, журнал.

Вивчаючи історію розвитку православних монастирів Київської єпархії протягом XIX ст. та подальші теоретичні узагальнення щодо неї, неможливо не зауважити, що вона, будучи невід'ємною складовою загального історичного процесу вказаного періоду, все ж позначена низкою певних особливостей, обумовлених самою специфікою цих чернечих осередків як душпастирсько-обрядових та господарсько-економічних одиниць, кожна з яких мала власні характерні риси історико-культурного розвитку, господарські, побутові та ін. Важливим аспектом, без якого та поза яким цілісна думка про історію православних обителів буде неплідною, безпідставною та просто неіснуючою, є їхня культурно-освітня діяльність, особливо в тій своїй частині, що пов'язана з появою, становленням та функціонуванням монастирських бібліотек.

Питання місця та ролі монастирських книгозбірень, зокрема тих, які належали т. зв. провінційним монастирям і де збиралися та зберігалися накладі релігійного та релігійно-історичного друку (призначалися для внутрішнього використання відповідно до